Konstitutionsutskottets betänkande 1983/84:8

om vissa grundlagsfrågor, m. m.

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas följande frågor som tagits upp i de angivna motionerna.

1. Statsformen – 1982/83:530
2. Förstärkningar i regeringsformens fri- och rättighetsregler – 1982/83:413, 1130 och 1637
3. Fri- och rättighetsreglernas tillämpning – 1982/83:1141
4. Kollektivanslutning till politiskt parti – 1982/83:525, 694, 695 och 1695.

Utskottet har avstyrkt samtliga motioner. Reservationer har lämnats beträffande motionerna under punkterna 1 och 3 (vpk), punkt 2 (m, c, fp) och punkt 4 (m, c, fp samt vpk).

I *bilaga 1* till betänkandet återfinns en uppteckning som gjorts vid en utfrågning med anledning av den i motionerna under punkt 4 väckta frågan.

1. Statsformen

Motionen

I motion 1982/83:530 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås att successionsordningen utmönstras ur grundlagarna och att de representativa uppgifter som åvilar konungen överförs till riksdagens talman. För att detta skall bli genomfört hemställer motionärerna att riksdagen skall som vilande anta i motionen framlagda förslag till lag om ändring i regeringsformen (yrkande 1) och upphävande av successionsordningen (yrkande 2). Vidare yrkas att riksdagen skall hos regeringen hemställa om förslag till följdändringar i annan lagstiftning m. m. som kan föranledas av grundlagsändringarna (yrkande 3).

Frågans tidigare behandling

Med anledning av motioner syftande till att införa republik har utskottet tidigare vid flera tillfällen hänvisat till den ståndpunkt i frågan som togs i samband med att 1974 års författningsreform antogs. Riksdagen har därefter avvisat motionsyrkanden av motsvarande innebörd som de nu aktuella vid 1977/78, 1979/80, 1980/81, 1981/82 och 1982/83 års riksmöten (KU 1977/78:36, 1979/80:1 och 32, 1980/81:3, 1981/82:10, 1982/83:9).

2. Förstärkningar i regeringsformens fri- och rättighetsregler

2.1 Negativ föreningsfrihet

Motionerna

I motion 1982/83:1637 av Alf Wennerfors m. fl. (m) yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen anhålla om förslag till ändring av 2 kap. 1 § regeringsformen i syfte att grundlagsfästa den negativa föreningsrätten.

Beträffande skälen för en grundlagsändring hänvisar motionärerna till sin motion 1982/83:1636 om arbetsmarknadslagstiftningen. I sistnämnda motion framhålls att rätten att fritt ansluta sig till och tillhöra en förening finns inskriven i grundlagen. Det borde vara en självklarhet att med denna rätt skall följa en rätt att slippa tillhöra en förening. Så har enligt motionen också föreningsrätten tolkats i ett uttalande av Europakommissionen. Enligt motionen anser sig fackliga organisationer i samband med fackliga blockader oförhindrade att genom mycket långtgående åtgärder försöka tvinga in arbetstagare i de fackliga organisationerna. Åtgärder som kan betecknas som svartlistning av icke medlemmar förekommer också. Införande av organisationsklausuler i kollektivavtal kan enligt motionen betraktas som försök att införa yrkesförbud och innebär ett otillbörligt ingrepp i den enskildes integritet och ett brott mot de mänskliga fri- och rättigheterna.

För att garantera den enskildes fri- och rättigheter mot starka organisationer är det enligt motionärernas mening nödvändigt att inskriva den negativa föreningsrätten i grundlag.

Den negativa föreningsrätten tas upp också i motion 1982/83:525 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c). En redovisning av vad motionen innehåller i detta avseende finns nedan under rubriken 4. Kollektivanslutning till politiskt parti.

Gällande rätt m. m.

Föreningsfriheten innebär enligt 2 kap. 1 § regeringsformen (RF) en frihet gentemot det allmänna att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Den s. k. negativa föreningsfriheten anges i 2 kap. 2 § RF som ett skydd mot att tvingas tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. I likhet med den positiva föreningsfriheten och de övriga i RF angivna s. k. opinionsfriheterna samt vad som i övrigt i huvudsak gäller beträffande rättighetsreglerna i RF är den negativa föreningsfriheten formulerad som en frihet som gäller endast i förhållandet mellan den enskilde och det allmänna.

Sin nuvarande utformning har bestämmelsen om den negativa föreningsfriheten fått i samband med de ändringar i RF:s rättighetskapitel som på

grundval av 1973 års fri- och rättighetsutredning genomfördes fr. o. m. den 1 januari 1977.

Skälen för att begränsa rättighetsregleringen till förhållandet mellan den enskilde och det allmänna framgår av ett uttalande av dåvarande departementschefen i proposition 1975/76:209, s. 85–86.

Enligt nämnda uttalande hade utredningen åberopat åtskilliga omständigheter till stöd för denna begränsning. Den hade påpekat bl. a. att ett rättighetsskydd som skall gälla gentemot lagstiftaren, riksdagen, måste ges i en form som binder denna, nämligen i grundlag, medan det däremot för att skydda medborgarnas rättigheter mot angrepp från andra enskilda i de flesta fall var tillräckligt med vanlig lag. Utredningen hade inte ansett det som praktiskt möjligt att låta rättighetsskyddet generellt avse också förhållande mellan enskilda inbördes. Man skulle i så fall ha varit nödgad att i grundlagen detaljerat ange vilka rättighetskränkande beteenden som är förbjudna för den enskilde och vilka rättsverkningar som är knutna till överträdelser av förbuden. Utredningen hade också pekat på de problem som en grundlagsreglering som generellt skyddar fri- och rättigheterna också gentemot enskilda skulle medföra för civilrättens del. Utredningen hade här nämnt bl. a. de konflikter som kunde uppkomma mellan grundlagens rättighetsregler och de civilrättsliga reglerna på avtals- och egendomsrättens områden.

Departementschefen fann utredningens ställningstagande väl underbyggt. Han ansåg således att det uppenbarligen inte var praktiskt möjligt att i grundlag ge rättigheterna ett omfattande skydd gentemot angrepp från enskilda, och det kunde enligt hans mening i de allra flesta fall inte heller föreligga något behov av ett sådant skydd. De möjligheter som erbjöds genom den vanliga lagstiftningen fick anses vara helt tillräckliga. I sammanhanget påpekade departementschefen att han liksom utredningen använde uttrycket "det allmänna" för att beteckna dels det allmännas verkställande organ, dels de normgivande organen, när dessa beslutar för enskilda betungande, offentligrättsliga föreskrifter, däremot inte när de beslutar civilrättsliga normer.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen väcktes i en följdmotion (m) fråga om en utredning angående rättighetsskydd för enskild mot enskild. Därvid skulle bl. a. särskilt övervägas den enskildes förhållande till organisationerna.

Konstitutionsutskottet (KU 1975/76:56, s. 80) avstyrkte utredningsyrkandet med motiveringen att det inte var praktiskt möjligt eller lämpligt att till utredning uppta också den i sin helhet mycket omfattande frågan om rättighetsskydd för enskild mot annan enskild. Frågor om sådant skydd borde enligt utskottets mening som dittills lösas inom den vanliga lagstiftningens ram. De olika önskemål som därvid kunde vara aktuella fick övervägas allteftersom de framkom. Vid sin behandling av olika sakfrågor i t. ex. motioner och propositioner kunde riksdagen ta initiativ till erforderliga utredningar.

Mot utskottets uttalande reserverade sig två ledamöter (m; reservation 31).

Riksdagen följde utskottet.

Frågan om en lagstadgad negativ föreningsrätt inom arbetsmarknadsområdet kommer, med anledning av väckta motioner, att behandlas av riksdagen under hösten 1983 (AU 1983/84:5).

2.2 Grundlagsskyddad egendomsrätt, näringsfrihet och yrkesfrihet

Motionerna

I motion 1982/83:413 av Anders Björck m. fl. (m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till grundlagsskyddad egendomsrätt samt närings- och yrkesfrihet i enlighet med vad som i motionen anförts.

I motion 1982/83:1130 av Eric Hägelmark m. fl. (fp, c, m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till grundlagsskyddad närings- och yrkesfrihet i enlighet med vad som i motionen anförts.

I motion 1982/83:413 anförs beträffande egendomsrätten bl. a. att en sådan sedan 1979 finns inskriven i 2 kap. 18 § RF, men endast relativt svagt och negativt, eftersom RF:s stadgande endast avser att tillförsäkra ersättning för förlust till följd av expropriation och annat sådant förfogande. Motionärerna gör jämförelser med flera västerländska författningar. Beträffande egendomsrätten konstateras att dessa författningar vanligtvis innehåller ett särskilt positivt skydd för egendomsrätten. Vidare hänvisas i motionen till egendomsskyddet i den av Sverige ratificerade Europakonventionen i vilken artikel 1 i första tilläggsprotokollet slår fast att envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränkt och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar, som anges i lag och av folkrättens allmänna grundsatser.

Det kan sägas, anför motionärerna i motion 1982/83:413, att RF lever upp till minimikravet enligt Europarådskonventionens tilläggsprotokoll som föreskriver att varje medborgare vilkens egendom tages i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande skall vara tillförsäkrad ersättning för förlusten enligt grunder som bestämmes i lag. Ett positivt erkännande av egendomsrätten saknas dock i RF. Detta kan enligt motionen lätt åtgärdas genom att 2 kap. 18 § RF kompletteras med ett stadgande som överensstämmer med den danska grundlagens: "Egendomsrätten är okränkbar." Vidare bör enligt motionen den särskilda beslutsregeln i 2 kap. 12 § RF göras tillämplig på lagstiftning som innebär inskränkningar i egendomsrätten. Härigenom kan en minoritet om tio ledamöter i riksdagen utverka en betänketid om tolv månader innan ett rättighetsinskränkande lagförslag tas till slutligt beslut. Genom kompletteringar av RF:s egendomsskydd i enlighet med det anförda skulle enligt motionen Sverige komma i bättre samklang med den övriga västerländska världen i vad gäller skyddet för egendomsrät-

ten. Bestämmelsen skulle inte gå lika långt som i Finland, där grundlagstiftning regelmässigt krävs i stor utsträckning för inskränkningar. Inskränkningar i egendomsskyddet skulle dock komma att kräva ett större mått av samförstånd än vad som är fallet med den nuvarande utformningen av RF:s egendomsskydd.

Frågan om ett grundlagsskydd för närings- och yrkesfriheten tas upp i båda motionerna. Motionärerna framhåller att konstitutionsutskottet tidigare bemött krav på grundlagsreglering med uttalanden av innebörd att man bör avvakta erfarenheterna från 1976 och 1979 års rättighetsreformer, innan rättighetsskyddet ytterligare förstärks. Det har också hävdats att så många undantag måste göras från huvudregeln att denna förlorar reell innebörd. Enligt motionerna finns inte något behov av att avvakta ytterligare erfarenheter av reformerna från 1976 och 1979 eftersom närings- och yrkesfriheten bör vara grundlagsskyddad ur mera principiella synpunkter.

Enligt motionerna bör en komplettering av RF:s rättighetsskydd med en regel om närings- och yrkesfrihet kunna genomföras utan närmare utredning i enlighet med lagförslag som läggs fram i motionerna.

Gällande rätt m. m. i fråga om egendomsskydd

Regeringsformen innehåller i 2 kap. 18 § en bestämmelse som innebär att varje medborgare vilkens egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande skall vara tillförsäkrad ersättning för förlusten enligt grunder som bestäms i lag. Bestämmelsen infördes ursprungligen i 8 kap. 1 § RF men den saknade då en föreskrift om den ersättningsnorm som skulle gälla. I samband med ändringen i RF år 1979 (KU 1978/79:39) kompletterades bestämmelsen i detta avseende. Det är därför numera klart utsagt i grundlag att den vilkens egendom tas i anspråk skall få ersättning *för sin förlust*. Bestämmelsen överfördes vid 1979 års reform till RF:s fri- och rättighetskapitel.

Den närmare utformningen av en expropriationsregel i grundlag har varit föremål för intresse under hela det arbete som lett fram till den nya regeringsformen. Innebörden av 1809 års regeringsform i detta hänseende hade varit omtvistad. Den s. k. Tingstenska utredningen (SOU 1941:20) föreslog att 1809 års regeringsform skulle tillföras ett stadgande om att "svensk medborgares egendom är tryggad". Vidare skulle föreskrivas att staten endast mot skälig ersättning fick förfoga över och expropriera egendom. Senare föreslog den s. k. författningsutredningen en regel med följande innebörd: "Svensk medborgares egendom är tryggad. Expropriation och annat dylikt förfogande över egendom må ske allenast under förutsättningar som angivas i lag." Till skillnad från den Tingstenska utredningen ville författningsutredningen inte skriva in någon uttrycklig ersättningsnorm i grundlagstexten. En sådan norm avsågs i stället komma till uttryck genom den föreslagna grundlagsregeln om egendomens trygghet.

Varken den Tingstenska utredningen eller författningsutredningens förslag ledde till lagstiftning.

Till grund för gällande regel om egendomsskydd ligger ett förslag av grundlagberedningen (SOU 1972:15). Frågan om ersättningsnivån behandlades före grundlagsändringarna 1979 av två utredningar, 1973 års fri- och rättighetsutredning (SOU 1975:75) och rättighetsskyddsutredningen (SOU 1978:34).

I sin nuvarande lydelse har regeln i 2 kap. 18 § RF om ersättning vid expropriation m. m. varit gällande sedan den 1 januari 1980.

Tidigare behandling av frågan om en grundlagsskyddad näringsfrihet och yrkesfrihet

Frågan om ett grundlagsskydd för näringsfriheten har behandlats av riksdagen vid flera tillfällen under senare år. Konstitutionsutskottet behandlade frågan år 1979 i samband med behandlingen av proposition 1978/79:195 om förstärkt skydd för fri- och rättigheter. Med anledning av motionsyrkanden (fp, c, m) anförde utskottet (KU 1978/79:39).

Beträffande näringsfriheten utgår svensk rätt från principen att varje medborgare har full frihet att driva näring och utöva yrke. Friheten är dock begränsad i olika hänseenden, t. ex. på grund av säkerhets-, hälsovårds-, arbetarskydds- och andra ordningsintressen.

I skilda sammanhang har frågan om införande av ett grundlagsskydd för näringsfriheten diskuterats, men omfattningen av de inskränkningar i skyddet som i så fall måste göras har i allmänhet ansetts utgöra ett hinder för en sådan grundlagsbestämmelse. Senast intogs denna ståndpunkt i förarbetena till 1976 års fri- och rättighetsreform. I mars 1977 avslog riksdagen (KU 1976/77:27) under hänvisning till det pågående arbetet i rättighetsskyddsutredningen ett motionsyrkande (fp, m, c) av samma innebörd som de nu aktuella.

Rättighetsskyddsutredningen var enligt sina direktiv oförhindrad att ta upp frågor om förstärkningar av rättighetsskyddet utöver de huvuduppgifter som ålagts utredningen. I denna del nämndes bl. a. uttryckligen frågan om regler till skydd för näringsfriheten. I rättighetsskyddsutredningens betänkande framlades flera förslag till förstärkt rättighetsskydd som inte var hänförliga till utredningens huvuduppgifter. Förslagen har behandlats i det föregående. Något förslag om regler till skydd för näringsfriheten framlades däremot inte av rättighetsskyddsutredningen.

I propositionen erinras om att det under remissbehandlingen av rättighetsskyddsutredningens betänkande har framförts vissa önskemål om förstärkningar av rättighetsskyddet på ytterligare några punkter, bl. a. i vad gäller regler till skydd för näringsfriheten. Enligt propositionen saknas emellertid underlag för att nu gå utöver de förslag som rättighetsskyddsutredningen har lagt fram. I propositionen uttalas att det synes lämpligt att man nu avvaktar erfarenheterna av den utbyggnad av rättighetsskyddet som har skett genom 1976 års reform samt av den förstärkning av rättighetsskyddet som kommitténs förslag kan leda till.

Utskottet ansluter sig till vad som i denna del uttalats i propositionen och

finner därför inte skäl att nu föreslå riksdagen att ta något initiativ beträffande ytterligare förstärkningar av rättighetsskyddet. Utskottet avstyrker därför motionerna 1977/78:903, 1978/79:1094 och 1978/79:1655.

Utskottets förslag i denna del var enigt. Riksdagen följde utskottet.

Konstitutionsutskottet behandlade under 1981 ytterligare två motioner (fp, c, m) om grundlagsskydd för näringsfriheten och under 1982 en motion (fp, c, m) om grundlagsskyddad närings- och yrkesfrihet. Utskottet (KU 1981/82:10 och 1982/83:9) har inte funnit anledning till annat ställningstagande än det som gjordes 1979 och har vid båda tillfällena enhälligt avstyrkt motionerna. Riksdagen har följt utskottet.

3. Fri- och rättighetsreglernas tillämpning

Motionen

I motion 1982/83:1141 av Jörn Svensson m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen begär tillsättande av en särskild medborgarkommission med uppgift att systematiskt granska problem rörande de demokratiska fri- och rättigheternas praktiska villkor och lämna förslag till nödvändiga förbättringar på området.

Företeelser på en lång rad områden inom samhälle och rättskipning visar på, enligt motionen, en betänklig utveckling beträffande delar av rättighetssystemet. Praxis tar sig ofta uttryck som är djupt stötande från konstitutionell synpunkt. Skiljaktigheter i praxis hotar konsekvens och förutsebarhet. Flera exempel ges i motionen på företeelser som enligt motionärerna urholkar rättighetssystemet. Exemplen rör bl. a. tryckfriheten och offentlighetsprincipen inom dataområdet.

Utvecklingen då det gäller fri- och rättigheternas villkor är enligt motionärerna inte enhetlig. Det finns exempel också på att bristfälliga förhållanden åtgärdats och förbättrats. Inte desto mindre finns det, menar motionärerna, skäl att uppmärksamma hur samhälleliga tendenser på ett mer allmänt plan inkräktar på rättigheternas och folkstyrelsens konkreta villkor. Själva de institutionella strukturerna har i många fall blivit så svårkontrollerade och oformliga, att de parlamentariska organen i statsapparaten fått sitt faktiska inflytande reducerat. De har inte kapacitet nog att utöva den kontroll de avses svara för.

Enligt motionen måste de alltmer påtagliga problemen bli föremål för systematisk granskning och ett spektrum av praktiska åtgärder.

Tidigare behandling

Riksdagen behandlade vid 1982/83 års riksmöte en vpk-motion med i huvudsak samma inriktning som den nu väckta motionen.

Efter en redogörelse för det omfattande arbete som bedrivits i olika

etapper de senaste årtiondena inom fri- och rättighetsområdet hänvisade konstitutionsutskottet (KU 1982/83:9) till de tre reformer som detta arbete resulterat i under 1970-talet. Den sista av dessa reformer hade medfört förstärkningar i skyddet för fri- och rättigheterna som trätt i kraft den 1 januari 1980. Den 1 januari 1983 skulle träda i kraft nyligen beslutade ändringar i tryckfrihetsförordningen som innebar bl. a. förbättringar för enskild som ville ta del av allmänna handlingar hos myndighet. Enligt utskottet måste ytterligare erfarenheter av reformerna på rättighetsskyddsområdet avvaktas innan initiativ kunde tas till ytterligare förändringar. Utskottet avstyrkte bifall till motionen. Riksdagen följde utskottet.

4. Kollektivanslutning till politiskt parti

Motionerna

I motion 1982/83:525 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om tillsättande av en utredning med syfte att skyndsamt framlägga förslag till lagstiftning till skydd för den enskildes rätt att själv bestämma om medlemskap i politiskt parti.

Enligt motionen finns det, för den utredning som motionärerna vill få till stånd, skäl att även rent allmänt granska organisationernas inflytande över den enskilda människans liv och fritid. En belysning av såväl den negativa som den positiva föreningsrätten är enligt motionärerna en angelägen utredningsuppgift. Utredningens huvudsyfte måste dock vara att framlägga förslag om ett lagligt skydd för den enskilda människans rätt att självständigt bestämma om sin anslutning till politiskt parti.

I motion 1982/83:694 av Allan Åkerlind och Gullan Lindblad (båda m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till lag om att enbart fysisk person kan bli medlem i politiskt parti.

I motion 1982/83:695 av Allan Åkerlind m. fl. (m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till lag om att politiska partier enbart får registrera de medborgare som partimedlemmar vilka personligen och av fri vilja gått in som medlemmar.

I motion 1982/83:1695 av Ola Ullsten m. fl. (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om åtgärder för ett lagligt skydd för den enskildes rätt att själv bestämma om medlemskap i politiskt parti.

Beträffande motionsyrkandenas närmare motivering hänvisas till motionerna.

Tidigare behandling av frågan om kollektivanslutning, m. m.

Frågan om kollektivanslutning till politiskt parti har vid flera tillfällen behandlats av riksdagen, bl. a. i samband med beslutet rörande 1974 års

författning. Grundlagberedningens majoritet tog avstånd från tanken att i grundlagen införa förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti. Samma ståndpunkt intogs i grundlagspropositionen samt av konstitutionsutskottets majoritet (KU 1973:26). I en reservation (2 m) föreslogs ett grundlagsstadgande om förbud mot kollektivanslutning. I en annan reservation (3 c, 2 fp) förordades ett uttalande av riksdagen av innebörd att kollektivanslutning inte borde förekomma men att frågan inte i första hand borde lösas genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas sida i form av opinionsbildning mot kollektivanslutning. Riksdagen biföll sistnämnda reservation. Även vid 1974 års riksdag bifölls ett motionsyrkande av motsvarande innebörd (KU 1974:54).

Fri- och rättighetsutredningen som presenterade sitt betänkande hösten 1975 (SOU 1975:75) föreslog inte något grundlagsförbud mot kollektivanslutning. I en reservation (1 m) yrkades på en sådan bestämmelse medan i en annan reservation (1 fp, 1 c) gavs uttryck för samma uppfattning som riksdagen tidigare ställt sig bakom.

I propositionen om fri- och rättigheter i grundlag (1975/76:209) intog den dåvarande regeringen samma ståndpunkt som fri- och rättighetsutredningen i kollektivanslutningsfrågan. Konstitutionsutskottet (KU 1975/76:56) anslöt sig till propositionen i denna del. Även i detta sammanhang förelåg en reservation (c, fp) av samma innebörd som tidigare, nämligen att frågan borde lösas i första hand genom åtgärder från de politiska partiernas sida. Denna reservation bifölls av riksdagen. I en annan reservation (m) hade yrkats lagstiftning mot kollektivanslutning.

Konstitutionsutskottet behandlade våren 1977 en motion (m) i vilken begärdes lagstiftningsåtgärder om förbud mot kollektivanslutning. Utskottsmajoriteten (KU 1976/77:27) erinrade i sitt yttrande över motionen om att riksdagen åren 1973, 1974 och 1976 ställt sig bakom uttalanden av innebörd att kollektivanslutning till politiskt parti inte borde förekomma men att frågan inte i första hand borde lösas genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas sida. Vidare framhölls att den debatt om kollektivanslutningens berättigande som på senare tid förekommit, bl. a. inom det socialdemokratiska partiet och den fackliga rörelsen, gjorde att utskottet hyste starka förhoppningar att frågan kunde komma att lösas inom en nära framtid. Utskottet avstyrkte därför motionens yrkande om lagstiftningsåtgärder.

I en reservation (6 s) anfördes bl. a. att det måste tillkomma fackliga organisationer att fatta beslut i egna angelägenheter.

I ett särskilt yttrande (2 m) uttalades att om kollektivanslutningssystemet inte bringades att upphöra inom en nära framtid borde frågan lösas genom lagstiftning.

Riksdagen biföll utskottsmajoritetens uttalande.

I det år 1978 framlagda betänkandet av rättighetsskyddsutredningen (SOU 1978:34) berördes inte frågan om kollektivanslutning till politiskt parti.

Utskottet har därefter behandlat frågan årligen fr. o. m. 1978 med

anledning av motioner i ämnet (KU 1978/79:11, 1979/80:10, 1980/81:3, 1981/82:10 och 1982/83:9). Utskottsmajoriteten, bestående av de socialdemokratiska ledamöterna, har därvid avstyrkt motionerna med hänvisning till att det måste ankomma på de fackliga organisationerna att själva fatta beslut i sina egna angelägenheter. Åren 1978–1982 har riksdagen dock bifallit ett uttalande av samma innebörd som det vilket riksdagsmajoriteten ställde sig bakom vid 1976/77 års riksmöte. Vid 1982/83 års riksmöte ställde sig däremot riksdagen bakom utskottsmajoritetens yttrande.

Vid behandlingen av de nu förevarande motionerna rörande kollektivanslutning till politiskt parti har partisekreteraren Bo Toresson företrätt inför utskottet och lämnat upplysningar om bl. a. det utredningsarbete som pågår inom det socialdemokratiska partiet rörande kollektivanslutningen. Den uppteckning som gjordes vid detta tillfälle återges i *bilaga 1* till detta betänkande.

Utskottet

Under den allmänna motionstiden 1983 har väckts ett antal motioner med anknytning till regeringsformen och successionsordningen. I detta betänkande behandlar utskottet de motioner som gäller ändringar i statsformen och i regeringsformens fri- och rättighetskapitel. Samtidigt behandlas en motion som gäller de grundläggande fri- och rättigheternas villkor i praktiken samt motioner rörande lagstiftning mot kollektivanslutning till politiskt parti. Ett ytterligare antal motioner rörande bl. a. mandatperiodens längd vid riksdagsval, rösträttsfrågor och religionsfrihet kommer utskottet att behandla i annat sammanhang.

I motion 1982/83:530 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås en *ändring av statsformen* till republik. Enligt förslaget skall successionsordningen upphävas. De representationsuppgifter som i dag åvilar konungen skall därvid överföras till riksdagens talman.

Vid de tidigare tillfällen då utskottet behandlat motioner om övergång till republik har utskottet hänvisat till ställningstaganden i samband med tillkomsten av 1974 års regeringsform. Utskottet finner inte något skäl för att gå ifrån den ståndpunkt som intogs då och avstyrker motionsyrkandena.

Frågor om förstärkningar i RF:s rättighetsregler tas upp i tre motioner.

En utvidgad grundlagsreglering av den s. k. *negativa föreningsfriheten* föreslås i motion 1982/83:1637 av Alf Wennerfors m. fl. (m). Syftet med den föreslagna utvidgningen är enligt motionen att garantera den enskildes fri- och rättigheter mot starka organisationer. Den negativa föreningsfriheten tas upp också i motion 1982/83:525 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c) rörande kollektivanslutning till politiskt parti. I sistnämnda motion framhålls bl. a. att en belysning av bl. a. den negativa föreningsfriheten är en angelägen utredningsuppgift.

Som framgår av utskottets redogörelse ovan under punkt 2.1 är skyddet i

RF mot tvång att tillhöra sammanslutning begränsat bl. a. därigenom att det endast gäller i förhållandet mellan den enskilde och det allmänna och således inte i de inbördes relationerna enskilda emellan. Detta gäller i huvudsak också beträffande de övriga i RF upptagna fri- och rättigheterna.

I förarbetena till RF:s rättighetsregler diskuterades möjligheterna att låta rättighetsskyddet gälla också mellan enskilda. Det konstaterades därvid att ett rättighetsskydd för att bli bindande gentemot lagstiftaren måste ges i grundlagsform, medan det däremot för att skydda medborgarnas rättigheter mot angrepp från andra enskilda i de flesta fall skulle vara tillräckligt att lösa frågan genom vanlig lag. Med hänsyn till detta och då det dessutom skulle uppkomma avsevärda svårigheter med en grundlagsreglering avstod den dåvarande regeringen från att lägga fram ett sådant förslag.

Med anledning av ett motionsyrkande om att utreda frågan om ett rättighetsskydd för enskild uttalade konstitutionsutskottet (KU 1975/76:56) i samma lagstiftningsärende att de olika önskemålen om förstärkning av rättighetsskyddet i detta hänseende fick övervägas om behov härav framdeles skulle uppkomma. Frågorna borde enligt utskottets mening som hittills lösas inom den vanliga lagstiftningens ram.

Motion 1982/83:1637 avser enligt motiveringen föreningsrättsliga frågor inom arbetsmarknadsområdet. Riksdagen kommer inom kort att behandla motioner rörande behovet av lagstiftningsåtgärder beträffande s. k. negativ föreningsfrihet på arbetsmarknadsområdet (AU 1983/84:5). Enligt konstitutionsutskottet bör behovet av åtgärder i den aktuella frågan prövas av riksdagen i det sammanhanget. Detta ställningstagande ligger i linje med det betraktelsesätt som utskottet tidigare gett uttryck för.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, och motion 1982/83:1637.

Ett förstärkt *grundlagsskydd för egendomsrätten* tas upp i motion 1982/83:413 av Anders Björck m. fl. (m). I samma motion föreslås att *närings- och yrkesfriheten* skall åtnjuta grundlagsskydd. Också i motion 1982/83:1130 av Eric Hägelmark m. fl. (fp, c, m) förordas skydd i grundlag för närings- och yrkesfriheten.

Frågan om den närmare utformningen av egendomsskyddet har varit föremål för intresse såväl under det arbete som lett fram till vår nuvarande regeringsform som i samband med de reformer på fri- och rättighetsområdet som därefter ägt rum. Den gällande regleringen har genomförts i stor enighet inom riksdagen.

Beträffande närings- och yrkesfriheten har en enhällig riksdag senast vid 1982/83 års riksmöte avstyrkt motioner om en grundlagsreglering. Riksdagen har därvid ställt sig bakom konstitutionsutskottets uttalande att ytterligare erfarenheter av reformerna på fri- och rättighetsområdet bör avvaktas innan initiativ tas till förändringar.

Enligt utskottets mening föreligger inte skäl att med anledning av förevarande motioner frångå tidigare ställningstaganden i fråga om utbygg-

nad av RF:s rättighetsregler med avseende på egendomsskydd samt närings- och yrkesfrihet. Utskottet avstyrker därför motionerna 1982/83:413 och 1130.

En systematisk granskning av de grundläggande *fri- och rättighetsreglernas tillämpning* och åtgärder till skydd för fri- och rättigheterna föreslås i motion 1982/83:1141 av Jörn Svensson m. fl. (vpk). Enligt motionen bör den granskning som förordas utföras av en särskilt tillsatt kommission. Denna skall också komma med förslag till förbättringar på fri- och rättighetsområdet.

Utskottet behandlade vid förra riksmötet en vpk-motion med i huvudsak samma inriktning som den nu förevarande motionen. Utskottet hänvisade då till de reformer i fri- och rättighetsreglerna som ägt rum etappvis under 1970-talet och av vilka den sista trätt i kraft den 1 januari 1980. Vidare erinrade utskottet om nyligen genomförda förbättringar för enskild som vill ta del av allmänna handlingar. Utskottet fann inte då skäl till nya förändringar i regelsystemet. Detta ställningstagande rörande en mera övergripande översyn på fri- och rättighetsområdet m. m. har enligt utskottets mening fortfarande giltighet. Med anledning av de tryckfrihetsrättsliga frågor som tas upp i motionen vill utskottet emellertid erinra om den reform som förbereds genom det arbete som bedrivs inom yttrandefrihetsutredningen. Utredningens slutbetänkande kan förväntas inom kort.

De praktiskt inriktade insatser som förordas i motionen i syfte att spåra och undanröja olägenheter i rättstillämpningen är redan i dag ett naturligt inslag genom bl. a. den verksamhet som bedrivs av justitieombudsmannen (JO). Enligt sin instruktion skall JO särskilt vaka över att saklighet och opartiskhet iakttas samt att grundläggande fri- och rättigheter inte träds för när. Upptäcks brister i lagstiftningen skall JO verka för att dessa brister avhjälps. JO-ämbetet är f. n. föremål för översyn. I utredningens direktiv (KU 1982/83:7) framhålls JO:s viktiga roll när det gäller att följa rättsutvecklingen på olika områden. Bl. a. pekas på problem som är en följd av den fortgående datoriseringen i samhället.

Utskottet finner i dag inte något behov av en översyn på fri- och rättighetsområdet i de former som föreslås i motion 1141.

Beträffande den i motionen omnämnda frågan om det parlamentariska inflytandet i den statliga verksamheten vill utskottet slutligen hänvisa till att denna fråga nyligen varit föremål för en genomlysning av förvaltningsutredningen i betänkandet (SOU 1983:39) Politisk styrning – administrativ självständighet. Hithörande frågor behandlas för närvarande bl. a. inom en utredning om statliga myndigheters ledning (Dir 1983:48).

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 1982/83:1141.

I fyra motioner tas upp frågan om *kollektivanslutning till politiskt parti*. En utredning med syfte att skyndsamt lägga fram förslag till lagstiftning i frågan förordas i motion 1982/83:525 av Sven-Erik Nordin m. fl. (c). I motionerna 1982/83:694 av Allan Åkerlind och Gullan Lindblad (båda m), 1982/83:695

av Allan Åkerlind m. fl. (m) samt 1982/83:1695 av Ola Ullsten m. fl. (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till lagstiftning.

I samband med utskottets behandling av de nyss nämnda motionerna har partisekreteraren Bo Toresson företrätt inför utskottet och lämnat upplysningar rörande kollektivanslutningen.

Utskottet har vid flera tidigare tillfällen behandlat frågan om kollektivanslutning till politiskt parti. Utskottet har då uttalat bl. a. att det måste få ankomma på de fackliga organisationerna själva att fatta beslut i sina egna angelägenheter. Utskottet vidhåller också nu denna uppfattning och avstyrker motionerna.

Utskottet hemställer

1. beträffande *statsformen*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:530,
2. beträffande fråga om en förstärkning av den *negativa föreningsfriheten*
   att riksdagen avslår motionerna 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, och 1637,
3. beträffande förstärkningar i *egendomsrätten, närings- och yrkesfriheten*
   att riksdagen avslår motionerna 1982/83:413 och 1130,
4. beträffande *fri- och rättighetsreglernas tillämpning*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:1141,
5. beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti*
   att riksdagen avslår motionerna 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, 694, 695 och 1695.

Stockholm den 17 november 1983

På konstitutionsutskottets vägnar
OLLE SVENSSON

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Yngve Nyquist (s), Bertil Fiskesjö (c), Wivi-Anne Cederqvist (s), Hans Nyhage (m), Kurt Ove Johansson (s), Kerstin Nilsson (s), Gunnar Björck i Värmdö (m), Sven-Erik Nordin (c), Sture Thun (s), Nils Berndtson (vpk), Ove Eriksson (m), Ingvar Björk (s) och Lars Ernestam (fp).

Reservationer

1. Statsformen (mom. 1)

Nils Berndtson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Vid de" och slutar med "avstyrker motionsyrkandena" bort ha följande lydelse:

Monarkin är en kvarleva från en förgången tid. Så länge monarkin finns kvar kommer det i vårt svenska demokratiska statsskick att finnas inslag av

bördsrätt och andra med demokratiska strävanden oförenliga regler. Några godtagbara skäl för att bevara monarkin har inte anförts. Skälen för att avskaffa monarkin är däremot många. Det främsta av dessa är att strävandena mot ökad demokrati och jämlikhet motverkas av att ett odemokratiskt system bevaras och skyddas i grundlag.

Med anledning av motion 1982/83:530 om avskaffande av monarkin och övergång till republik tillstyrker utskottet således förslaget att upphäva successionsordningen och att de representativa uppgifter som åvilar konungen förs över till riksdagens talman.

dels att utskottet under 1. bort hemställa

1. beträffande *statsformen*

att riksdagen med bifall till motion 1982/83:530

a) som vilande antar de ändringar i regeringsformen som framgår av *bilaga 2*,

b) som vilande antar det i *bilaga 2* upptagna förslaget till lag om upphävande av successionsordningen,

c) hos regeringen hemställer om förslag till följdändringar i andra författningar och till regleringar av andra förhållanden som kan föranledas av beslut om övergång till republik.

2. Negativ föreningsrätt (mom. 2)

Anders Björck (m), Bertil Fiskesjö (c), Hans Nyhage (m), Gunnar Biörck i Värmdö (m), Sven-Erik Nordin (c), Ove Eriksson (m) och Lars Ernestam (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Som framgår" och på s. 11 slutar med "motion 1982/83:1637" bort ha följande lydelse:

Som framgår av utskottets redogörelse ovan under punkt 2.1 är skyddet i RF mot tvång att tillhöra en förening begränsat på olika sätt. Endast vissa slag av sammanslutningar omfattas av skyddet. Detta gäller dessutom bara i förhållandet mellan den enskilde och det allmänna. RF garanterar således inte någon generell rättighet för en enskild att stå utanför en organisation. Regler i annan lag uppställer dock i praktiken ett visst skydd i vissa fall. Anställningsskyddet enligt lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet begränsar sålunda verkan av s. k. organisationsklausuler, dock ej beträffande arbetssökande som inte har företrädesrätt till anställning enligt medbestämmandelagen.

Vid remissbehandlingen av det utredningsförslag som har legat till grund för gällande grundlagsregler erinrades om organisationernas snabba tillväxt på senare år och att stora organisationer, bl. a. på arbetsmarknaden, tenderade att få en roll jämförbar med det allmännas. Behovet av en närmare utredning av konsekvenserna för den enskilde av denna utveckling påpeka-

des också. Någon utredning kom emellertid inte till stånd.

I en utredning (Worrel, J.; Report on the right to be or not to be a member of a trade union) som kan förväntas ligga till grund för kommande behandling i Europarådets parlamentariska (rådgivande) församling framhålls beträffande förhållandena i Sverige bl. a. att organisationernas ställning förvandlar rätten för den enskilde att stå utanför en organisation till en rättighet som finns bara i teorin.

Det är enligt utskottets mening angeläget att frågan om den negativa föreningsrätten blir föremål för en parlamentarisk utredning. En sådan utredning skall i första hand överväga lämpliga åtgärder för att slå fast den enskilda människans rättighet att stå utanför en organisation. Utredningen bör dock inte vara förhindrad att se över frågor rörande föreningsfriheten i ett vidare perspektiv.

Vad utskottet nu anfört med anledning av motion 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, och 1982/83:1637 bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under 2. bort hemställa

2. beträffande fråga om en förstärkning av den *negativa föreningsrätten*
att riksdagen med anledning av motionerna 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, och 1637 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört rörande en parlamentarisk utredning.

3. Egendomsskydd, närings- och yrkesfrihet (mom. 3)

Anders Björck (m), Bertil Fiskesjö (c), Hans Nyhage (m), Gunnar Biörck i Värmdö (m) Sven-Erik Nordin (c), Ove Eriksson (m) och Lars Ernestam (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Frågan om" och på s. 12 slutar med "motionerna 1982/83:413 och 1130" bort ha följande lydelse:

De skäl för en förstärkning av egendomsrättens ställning som förs fram i motion 1982/83:413 är enligt utskottets mening välgrundade. Utskottet anser således att skyddet för egendomsrätten bör förstärkas. I vilka former detta skall ske bör utredas närmare.

Beträffande frågan om en grundlagsreglerad närings- och yrkesfrihet är dessa friheter i dag delvis kringskurna av t. ex. monopol, bidragsbestämmelser, långtgående reglerings- och styrningsåtgärder, auktorisationskrav och liknande företeelser. Det är mot denna bakgrund angeläget att söka fastställa de gränser som skall gälla för närings- och yrkesfriheten. En utredning bör därför ske i syfte att klarlägga i vilka avseenden en förstärkning av närings- och yrkesfrihet kan ske i grundlag och annan lag. Det anförda bör ges regeringen till känna.

Med hänvisning till det nu anförda tillstyrker utskottet bifall till motionerna 1982/83:413 och 1130.

dels att utskottet under 3. bort hemställa

3. beträffande förstärkningar i *egendomsrätten, närings- och yrkesfriheten*
att riksdagen med anledning av motionerna 1982/83:413 och 1130 ger regeringen till känna vad utskottet anfört om särskild utredning.

4. Fri- och rättighetsreglernas tillämpning (mom. 4)

Nils Berndtson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet behandlade" och slutar med "motion 1982/83:1141" bort ha följande lydelse:

I motion 1982/83:1141 visas på en lång rad av aktuella företeelser i samhället som inger allvarliga betänkligheter ur fri- och rättighetssynpunkt. Bl. a. redovisas flera fall där den enskilda människan på grund av brister i lagstiftningen och i rättstillämpningen utsätts för en ur konstitutionell synpunkt kränkande behandling. Dessa förhållanden pekar tydligt på att RF:s fri- och rättighetsreglering inte i sig har en sådan genomslagskraft att den förmår att utgöra ett tillräckligt instrument för att garantera självklara grundläggande fri- och rättigheter.

Enligt utskottets mening är de åtgärder som anvisas i motionen för att komma till rätta med problemen helt nödvändiga. Utskottet tillstyrker därför motionen.

dels att utskottet under 4. bort hemställa

4. beträffande *fri- och rättighetsreglernas tillämpning*
att riksdagen bifaller motion 1982/83:1141.

5. Kollektivanslutning till politiskt parti (mom. 5)

Anders Björck (m), Bertil Fiskesjö (c), Hans Nyhage (m), Gunnar Biörck i Värmdö (m), Sven-Erik Nordin (c), Ove Eriksson (m) och Lars Ernestam (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "avstyrker motionerna" bort ha följande lydelse:

Det system för kollektivanslutning till politiskt parti som tillämpas inom det socialdemokratiska partiet innebär att partiet som medlemmar accepterar personer som inte själva uttryckt en vilja att gå med i partiet. Anslutningen sker genom initiativ från den fackliga rörelsen och i sådana former att många kollektivanslutna medlemmar inte känner till att de blivit medlemmar i ett politiskt parti. För de medlemmar som får reda på att

kollektivanslutning skett finns visserligen en rätt att reservera sig och därigenom undgå medlemskapet men en sådan ordning innebär att den som reserverar sig röjer sin politiska uppfattning. Såväl själva anslutningsformen som reservationsrätten är därför djupt kränkande för den som vill stå utanför kollektivanslutningen.

Riksdagen har under de senaste åren vid flera tillfällen uttalat sig mot kollektivanslutningen. Bakom dessa uttalanden ligger naturligtvis både ett krav och en förhoppning om att kollektivanslutningen skall upphöra genom en självsanering inom det socialdemokratiska partiet. Frågan har länge utretts inom partiet. Några förslag till åtgärder har ännu inte lagts fram. Partisekreteraren Bo Toresson har inför utskottet lämnat vissa upplysningar om det arbete som nu pågår inom partiet i fråga om kollektivanslutningen. Därvid har upplysts att omkring två tredjedelar av det socialdemokratiska partiets medlemmar är kollektivt anslutna. Vidare framgick av partisekreterarens uttalanden att man inom partiet inte anser sig bunden av riksdagens tidigare uttalanden utan att man anser sig ha kvar sin handlingsfrihet till dess riksdagen lagstiftningsvägen tar ifrån partiet möjligheterna att ansluta medlemmar kollektivt.

Enligt utskottets mening är det uppenbart att en lagreglering syftande till förbud mot kollektivanslutning måste genomföras skyndsamt. I vilken form den rättsliga regleringen skall genomföras bör enligt utskottets mening övervägas inom ramen för en parlamentariskt förankrad utredning.

Med hänsyn till det anförda tillstyrker utskottet det krav på lagstiftningsåtgärder som förordas i motionerna 1982/83:525, 694, 695 och 1695. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet under 5. bort hemställa

5. beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti*
att riksdagen med anledning av motionerna 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, 694, 695 och 1695 ger regeringen till känna vad utskottet anfört om att tillkalla en särskild utredning.

6. Kollektivanslutning till politiskt parti (mom. 5)

Nils Berndtson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "avstyrker motionerna" bort ha följande lydelse.

Det socialdemokratiska partiet tillämpar, genom att motta huvuddelen av sina medlemmar genom kollektiv anslutning, ett system för medlemsanslutning som strider mot demokratiska principer.

Fackföreningarnas uppgift är att tillvarata medlemmarnas intressen. Denna uppgift fylls bäst av en facklig rörelse som behåller en organisatorisk självständighet gentemot politiska partier. Underkastelse under partipolitiska hänsyn hämmar rörelsens aktionsförmåga. Att fackföreningsrörelsen i

skilda lägen stöder politiska organisationer är både nödvändigt och riktigt, men det bör ske på basis av organisatorisk självständighet och på fackföreningsfolkets egna villkor. Enligt utskottets uppfattning är kollektivanslutning till politiskt parti i princip inte försvarbar.

När borgerliga politiker går till angrepp mot kollektivanslutningen är det dock inte av omtanke om fackföreningsmedlemmarna. De borgerliga har inget emot kollektivanslutningen när de anser att den tjänar deras egna syften. Sålunda torde flertalet borgerliga riksdagsledamöter vara övertygade anhängare av den religiösa kollektivanslutning, som f. n. påtvingas hela folket via statskyrkan.

Riksdagen har i fråga om kollektivanslutning till politiskt parti vid upprepade tillfällen bl. a. uttalat att "nuvarande missförhållanden bör inte i första hand förändras genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas egen sida" och samtidigt förutsatt "att det genom opinionsbildning mot kollektivanslutningen skall visa sig vara möjligt att förmå det parti som tillämpar denna ordning att medverka till att kollektivanslutningen avskaffas, så att som partimedlem endast registreras personer, som individuellt begär inträde i partiet".

Det är beklagligt att det socialdemokratiska partiet inte respekterat riksdagens beslut och vidtagit åtgärder för att avskaffa kollektivanslutningen. Härigenom underlättas de borgerliga partiernas agerande, bl. a. för lagstiftning mot kollektivanslutning.

dels att utskottet under 5. bort hemställa

5. beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti*
att riksdagen godkänner vad utskottet uttalat i frågan samt avslår motionerna 1982/83:525, såvitt nu är i fråga, 694, 695 och 1695.

Bilaga 1

Utfrågning av partisekreterare Bo Toresson ang. kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet den 8 nov. 1983 kl. 14.00

Olle Svensson: Utskottet håller på att behandla några motioner som berör kollektivanslutningen, och ledamöterna har velat ställa frågor med anledning av det. Enligt den praxis vi har i utskottet lämnar jag först ordet till den vi har kallat hit.

Bo Toresson: Jag skulle vilja börja med att nämna litet om det arbete som pågår inom det socialdemokratiska partiet och som hör samman med kollektivanslutningen. Det är enligt vad jag förstår väl känt i riksdagen att frågorna om kollektivanslutning och det fackligt/politiska samarbetet är under utredning. Utredningen har pågått något år, och avsikten är att 1984 års partikongress skall ta ställning till frågan om kollektivanslutning och även andra former för fackligt/politiskt samarbete. Jag hoppas att utskottets ledamöter har förståelse för att jag inte här och nu kan föregripa de diskussioner som skall föras i de beredande instanserna inför partikongressen, men jag tror att jag ändå kan besvara några frågor.

Innan jag går in på mer konkreta synpunkter skulle jag också vilja nämna en annan sak.

Det är väl känt att det finns ett nära samarbete mellan den fackliga och den politiska arbetarrörelsen som har lett till att ungefär en tredjedel av LO:s medlemmar är kollektivt anslutna till det socialdemokratiska partiet. Det normala är att besluten fattas av de lokala fackliga avdelningarna, men i en del fall – beroende på hur den fackliga organisationen är uppbyggd – kan besluten också fattas längre ut i organisationen, på sektionsnivå.

Med de två tredjedelar av LO:s medlemmar som inte är kollektivt anslutna till det socialdemokratiska partiet har vi en ständigt pågående diskussion om samverkansformerna. Jag tror jag vågar påstå att det är i ytterligt få fall vi inte lokalt för en diskussion om på vilket sätt vi skall utveckla samarbetet mellan det socialdemokratiska partiet och den fackliga rörelsen. Detta vill jag säga därför att det av och till förekommer uppgifter i pressen om att lokala fackliga organisationer är motståndare till kollektivanslutningen. Det är möjligt att man är det i en del fall, men det är också möjligt att man har valt andra former för samarbete med det socialdemokratiska partiet som man tycker fungerar lika bra som eller bättre än kollektivanslutning. Jag vill ha sagt det eftersom det arbete vi utför inför kongressen icke bara innefattar formen kollektivanslutning, utan även samverkan i andra former.

För att fatta mig så kort som möjligt vill jag sedan bara ta upp en del synpunkter på det som har sagts i motionerna. Jag instämmer naturligtvis inte i allt som sägs där.

Exempelvis står det i motionen från centern – uppgiften har också förekommit i andra sammanhang – att beslut som fattas på ett representant-

skapsmöte inte blir kända för alla medlemmar.

Den arbetsgrupp som arbetar f. n. har den meningen att en lokal facklig organisation som beslutar om anslutning till det socialdemokratiska partiet också skall årligen informera sina medlemmar om detta beslut. I det alldeles övervägande antalet fall lämnas en omfattande och korrekt information till medlemmarna, men visst förekommer det brister på den punkten. Vi har en ganska bestämd uppfattning i arbetsgruppen att informationen skall vara korrekt och nå samtliga medlemmar.

Vidare sägs det i motionerna att reservationsrätten, som har funnits ända från början, innebär att man röjer sin politiska hemvist.

Reservationsrätten tillämpas i allmänhet på följande sätt. Man sänder ut antingen bara till nya medlemmar eller också till alla medlemmar ett meddelande om reservationsrätten, och ofta bifogar man en blankett. Medlemmarna kan antingen sända in blanketten eller lämna den på avdelningens expedition och där handhas den i allmänhet endast av *en* person, som har att se till att de som reserverat sig inte finns med på medlemsförteckningen och sänder tillbaka den del av medlemsavgiften som annars skulle ha utgjort partiavgift.

Man skall aldrig säga "aldrig", och det kan väl hända att det någon gång har förekommit att en medlem som har reserverat sig blir trakasserad, men jag vågar hävda efter den tid som jag arbetat med detta, att jag inte har mött det argumentet, utan uppgiften sköts numera på ett fullt tillfredsställande sätt, och det är i allmänhet endast *en* person som har befattning med sådana saker, en hedervärd förtroendeperson i den lokala fackliga organisationen. Detta med trakasserier känner jag inte till någonting om.

Jag vill säga ytterligare en sak som gäller var och när besluten fattas. Det är inte så att ett beslut om kollektivanslutning gäller en gång för alla, utan frågan om kollektivanslutning tas upp varje år när den lokala fackliga avdelningens budget skall behandlas – där ingår nämligen avgiften för kollektivanslutningen.

Jag kan medge att man på en del håll inte har givit full information eller så bra information som vi skulle önska. Därför har vi slagit fast att det bör lämnas en fullödig information vid varje tillfälle när denna fråga tas upp.

Å andra sidan har vi ganska många exempel på att avdelningarna fattar beslut om utträde ur det socialdemokratiska partiet, för att kanske tio år senare besluta om inträde på nytt. Det är ett exempel på att frågan om kollektivanslutning är föremål för livlig diskussion i de lokala fackliga organisationerna.

Jag nöjer mig med att inledningsvis peka på de här punkterna.

Får jag sedan bara deklarera den uppfattningen att vi skulle se det som oerhört olyckligt om riksdagen skulle fatta ett beslut som fråntar en förening dess möjlighet att fatta självständiga beslut. I det här fallet skulle riksdagen dels inskränka den lokala fackliga organisationens rätt att fatta beslut, dels skulle det vara liktydigt med att kräva ändring av ett partis stadgar. Det skulle

leda till två ingrepp från statsmakternas sida mot två grenar på det svenska folkrörelseträdet, och det skulle ses som oerhört olyckligt och anses stå i strid med den hävdvunna föreningsrätten i vårt land.

Bertil Fiskesjö: Jag skall inte här polemisera mot partisekreterarен på de punkter där hans argumentering var mera värdeladdad på annat sätt än att jag inledningsvis vill slå fast att vi inom centern menar att det är en demokratisk rättighet för den enskilde medborgaren att själv välja vilket parti han eller hon vill tillhöra.

Jag hade tänkt ställa en fråga om utredningen. Vi hade partisekreterare Sten Andersson här för en utfrågning den 21/10 1980. Då hänvisade han till att en utredning pågick. Det har alltså gått tre år sedan dess, och nu hänvisar Bo Toresson såvitt jag förstår till samma utredning. Vad är det som är så besvärligt att utreda i denna sak, som för oss andra verkar ganska självklar?

Min nästa fråga rör reservationsrätten. Det är vanligt att socialdemokrater säger att den som inte vill vara med kan reservera sig. Det är då ett slags negativ rätt – man tvingas reservera sig om man *inte* vill vara med. Det är naturligtvis ett sätt att försöka behålla så många som möjligt av de kollektivanslutna.

En fråga som jag ställde till Sten Andersson när han var här och som han inte svarade klart på gäller vad som händer med avgiften. De informationer jag har fått har visat att många måste betala samma avgift även om de har reserverat sig och alltså inte är partimedlemmar men att denna avgift formellt används för annan verksamhet. Hur är det nu: slipper alla som reserverar sig den tilläggsavgift som annars går till det socialdemokratiska partiet?

Sedan skulle jag också vilja fråga hur partisekreterare Toresson ser på den ökade oppositionen inom fackföreningarna själva mot kollektivanslutningen. Jag har framför mig ett urklipp ur LO-tidningen nr 41/1983. Man har gjort en undersökning, tydligen inom det sydöstra distriktet – i varje fall refereras det till en ombudsman i Kalmar – som visar att 36 av 57 fackavdelningar är negativa mot kollektivanslutning. Hur är det med den reella uppslutningen enligt de undersökningar som ni har på gång på olika håll?

Slutligen ytterligare en fråga. När Sten Andersson var här sade han som svar på en fråga att partikongressens beslut tar över riksdagens uttalande. Är det också den nuvarande partisekreterarens uppfattning?

Bo Toresson: Jag börjar med den sista frågan.

Jag delar Sten Anderssons uppfattning på den punkten, men om riksdagen stiftar en lag, skall naturligtvis partiet och dess organisationer rätta sig därefter. Men vi hävdar naturligtvis vår rätt att ha den uppfattningen intill dess man lagstiftningsvägen fråntar oss den möjligheten.

Jag går sedan tillbaka till de andra frågorna.

Sten Andersson var tydligen här den 21/10 1980. Jag tillträdde mitt arbete den 15/10 1982 och kan av självklara skäl inte gå in på det som har passerat under åren innan. Det är alldeles klart att det här har tagit tid. Det viktigaste

skälet är att man tog ställning för att inleda en försöksverksamhet med andra former för samarbete mellan, i det här fallet, en lokal facklig organisation i sydöstra Sverige – det gäller Kommunal – och partiet. Det har pågått under ganska lång tid, och vi är framme i ett skede där vi skall göra en utvärdering. Avsikten är – på den punkten har jag en bestämd uppfattning – att vi skall framlägga ett förslag så att den verksamheten i den här omgången skall vara färdigutredd till nästa års partikongress.

Reservationsrätten och avgifterna är, som jag sade inledningsvis, en angelägenhet för de lokala fackliga organisationerna. Det finns ingen föreskrift vare sig från det socialdemokratiska partiet eller från något av fackförbunden om hur man skall förfara med medlemsavgiften. Jag känner till två varianter. Den ena, som jag tror är vanligare, är att avgiften uttaxeras lika för alla medlemmar. I det fall där någon har reserverat sig stannar avgiften i den fackliga organisationen och används för andra ändamål. I en del fall har man sagt att pengarna går in i avdelningens budget för studier och information.

I en del fall är det så att när någon anmäler reservation sänder man tillbaka avgiften direkt till medlemmen. Det är möjligt att det finns fler varianter, men det beror på att den lokala fackliga organisationen själv bestämmer hur man förfar med avgiften. En sak är klar: har man reserverat sig sänds inte den delen av avgiften in till det socialdemokratiska partiet, och det är väl det viktigaste i detta sammanhang.

Jag går så till den tredje frågan, om en ökad opposition och om undersökningen i LO-distriktet i sydöstra Sverige.

Just i det området har vi ganska mycket diskussion om andra samverkansformer. Bl. a. inom Metall arbetar man med ett par helt andra varianter, som bygger på enskild anslutning. Där har man hittills nått ganska goda resultat, och det kan naturligtvis förklara det svar som man har fått. Uppgifterna i LO-tidningen är icke ett uttalande mot facklig/politisk samverkan utan det är ett uttalande om att man hellre väljer andra former i det här fallet. Detta är en undersökning som är gjord nu. Det kan hända att svaret om ett år blir helt annorlunda beroende på att man fått besked om andra samverkansformer i området – det kan skifta från tid till annan.

Bertil Fiskesjö frågade konkret hur det är med den reella anslutningen. Jag kan nämna att vi gör en noggrann genomgång från landsdel till landsdel med diskussioner om kollektivanslutning. Jag skall vara ärlig nog att säga att visst finns det här och var inom vårt eget parti kritiska synpunkter på kollektivanslutningen – det vore fel att hävda någonting annat – men de diskussioner vi har fört ger vid handen att det är en övervägande uppslutning kring kollektivanslutningen. Man argumenterar då utifrån ganska handgripliga exempel på att den fackliga organisationen behöver ett politiskt inflytande, och man vill ha det inflytandet genom det socialdemokratiska partiet. Därför väljer man den formen. Det historiska argumentet väger självfallet tungt, men man åberopar lika ofta exempel från det moderna samhällslivet på

nödvändigheten av att få ett inflytande i det socialdemokratiska partiet.

Jag kan ta en konkret fråga som åberopas ganska ofta. Det gäller sjukförsäkringen. Under förra året ansåg man det nödvändigt att söka stöd hos ett politiskt parti för att säkra att vi slapp ifrån karensdagarna i sjukförsäkringen. Det är ett konkret och näraliggande exempel.

Bertil Fiskesjö: Jag såg att Korpi föreslagit i LO-tidningen att man skulle ändra beslutet om karensdagarna, men det ligger vid sidan om ämnet liksom partisekreterarens kommentar på den punkten gjorde.

Jag vill fortsätta att fråga om reservationsrätten. Bo Toresson utesluter alltså inte att man, trots att man har reserverat sig, får betala en avgift som svarar mot vad man skulle ha betalat om man inte hade reserverat sig, och partisekreteraren säger att det är den lokala avdelningens sak att besluta. Då skulle jag vilja få höra Bo Toressons personliga uppfattning om det är rimligt att den som har gått ur det socialdemokratiska partiet får i realiteten betala en högre facklig avgift än andra.

Vad sedan gäller relationerna mellan den fackliga rörelsen och det socialdemokratiska partiet skulle jag vilja ställa en fråga med anledning av ett uttalande som ombudsman Lennart Andersson har gjort i den av mig tidigare citerade artikeln i LO-tidningen. Han är emot ett slopande av kollektivanslutningen och säger som motiv för detta bl. a.: "I dag kan facket välja representanter till arbetarekommunens styrelse och de representerar alla de kollektivanslutnas röster. Det skulle inte gå längre. Då blir det bara de enskilda medlemmarna som fick inflytande, inte facket." Vad är Bo Toressons kommentar till det argumentet?

Bo Toresson: Det kan hända att intervjun är otydligt återgiven. Det är inte möjligt för en lokalt ansluten facklig organisation att utse representanter i en lokal partiorganisations styrelse, utan man nominerar på vanligt sätt, och sedan är det arbetarekommunens möte som avgör vilka som skall sitta i styrelsen. Därmed faller den andra delen av resonemanget. Det är möjligt att Lennart Andersson uppfattar det på detta sätt, men så är inte fallet i våra lokala partiorganisationer.

Den andra frågan gällde om en medlem som har reserverat sig därmed får betala en högre facklig avgift. Låt mig på den punkten avstå från att utfärda någon rekommendation, för också det är en fråga som vi vill underställa partikongressens prövning. Vi vet alla att man i det lokala fackliga arbetet behöver de avgifter man får, för studier, för förhandlingsarbetet och övrigt. För den som är kollektivt ansluten går en del av avgiften till partiet, men det kan naturligtvis hävdas att en medlem som har reserverat sig då får betala mer till det fackliga arbetet. Det är en fråga som jag gärna vill diskutera. Jag har nämnt att det också förekommer andra former.

Anders Björck: Jag vill börja med att fråga om kommittén. Vi fick nu höra när den räknar med att lägga fram sitt förslag och när kongressen skall fatta

beslut. Vilka sitter i kommittén? Det är den första fråga jag vill ställa. Jag är intresserad av att få reda också på i vilken utsträckning samråd sker med Landsorganisationen om sådana här saker, antingen genom att den är representerad i kommittén eller genom att man har eller har haft överläggningar med LO om utformningen av kollektivanslutningen.

Så min andra fråga: Bo Toresson sade att en tredjedel av LO:s medlemmar är kollektivanslutna. Hur många av det socialdemokratiska partiets medlemmar är kollektivanslutna?

Den tredje frågan, som jag hoppas icke uppfattas som alltför impertinent, är: vad betyder avgifterna från de kollektivanslutna för SAP:s ekonomi? Går det att ange någon proportion i förhållande till andra inkomster, t. ex. statligt partistöd?

Bo Toresson: Jag kan inte på rak arm exakt ange vilka som sitter i kommittén, och det kanske har mindre betydelse. Där sitter representanter för ett par av fackförbunden: Statsanställdas förbund och Metall. Sedan har vi i kommittén ytterligare tre eller fyra medlemmar som tillhör lokala fackliga organisationer, vi har ett par lokala partirepresentanter i kommittén och jag är ordförande i kommittén. Vi har inom kommittén både sådana som är för kollektivanslutning och sådana som är emot kollektivanslutning.

Vi har inga kontakter med LO i den här frågan av det mycket enkla skälet att LO sedan begynnelsen har hävdat – senast vid LO-kongressen – att kollektivanslutningen är en lokal angelägenhet för de lokala fackliga organisationerna. Där lämnar man de lokala fackliga organisationerna full frihet. Det finns varken formella eller andra skäl, när nu LO har hänvisat frågan till det lokala planet, att uppta överläggningar med LO på den punkten.

Om jag skall försöka svara på Anders Björcks andra fråga måste jag ange mycket grova uppskattningar. Det är omvänt så att ungefär två tredjedelar av medlemsantalet i det socialdemokratiska partiet är kollektivt anslutna och ungefär en tredjedel av LO:s medlemmar, i mycket grova tal.

Den tredje frågan, vad avgifterna betyder, kan jag inte svara exakt på. Dels skiftar avgifterna något på det lokala planet och skiftar också något på det regionala planet, dels har vi en fast del som går till partiet centralt.

Det är ingen tvekan om att medlemsavgifternas betydelse över huvud taget har minskat under senare år när vi har fått samhällsbidragen från kommun, landsting och stat, men det vore väl fel av mig att säga att avgifterna från kollektivanslutningen vore betydelselösa. De betyder ganska mycket i det lokala partiarbetet. Vi har bruksorter med starka traditioner där den kollektiva anslutningen är praktiskt taget total, och där betyder avgifterna mycket i det lokala partiarbetet. Men det skiftar. Avgifternas relativa betydelse har minskat i takt med att samhällsbidragen har ökat. Jag kan inte vara mer tydlig på den punkten.

Nils Berndtson: Vi har också från vpk:s sida sagt att en samverkan mellan fackföreningsrörelsen och politiska partier är både nödvändig och viktig, men jag kan inte se kollektivanslutningen som en förutsättning för sådan samverkan.

Du nämnde karensdagarna. Ser du kollektivanslutningen som en förutsättning för att fackföreningsrörelsens synpunkter skall komma fram i de politiska partierna? Jag anser inte att det finns ett sådant samband.

Du sade inledningsvis att man ännu inte har hittat formerna för samverkan, men det har ändå gått tio elva år sedan riksdagen första gången uttalade en förväntan om att kollektivanslutningen skulle upphöra. Borde inte den tiden ha använts för att söka bättre samverkansformer än kollektivanslutningen, som ändå är omstridd också *inom* arbetarrörelsen?

Jag har ytterligare en fråga som man kanske borde aktualisera. Har inte övergången till storavdelningar med representantskap markerat det stötande – eller det kanske passar dig bättre att säga "det otidsenliga" – i kollektivanslutningen som form för samverkan? Nu beslutar ju ett representantskap för människor som inte är med där.

Här har nämnts försöksverksamhet i den östra eller sydöstra regionen. Vi har exempel på att stora fackliga organisationer, bl. a. i Östergötland, har lämnat kollektivanslutningen, och det har såvitt jag förstått skett med socialdemokraters medverkan. Det har alltså inte varit någon partipolitisk stridsfråga. Ser du inte det som ett tecken på att tiden nu är mogen för att slopa kollektivanslutningen?

Bo Toresson: Den första frågan gällde om kollektivanslutning är en förutsättning för facklig/politisk samverkan. Det är den självfallet inte, men det är en viktig del av den. Det är ändå genom medlemskapet som man får ett direkt politiskt inflytande. Om en lokal facklig avdelning ansluter sig, kan den tala med stor tyngd i den lokala partiorganisationen. Vi har sett många exempel genom åren på att fackliga krav har kanaliserats den vägen och blivit viktiga politiska frågor just därför att man har haft en stark kollektivt ansluten lokal facklig organisation. Sedan försöker vi naturligtvis hela tiden finna andra former. Det ingår kanske inte i behandlingen här att redogöra för det arbetet, men kollektivanslutningen som sådan är ingalunda en stor fråga inom det socialdemokratiska partiet. Det framgick av min inledning att två tredjedelar av LO-kollektivet står utanför. Vi lägger ner ett betydande arbete på att stärka samverkan också med den övriga gruppen av LO-medlemmar.

Vid organisationsförändringar som har skett inom fackföreningsrörelsen har i en del fall besluten flyttats till storavdelningsnivå, men det är inte alltid på det sättet, utan det förekommer fortfarande att besluten fattas längst ute i organisationen. Jag tror att vi alla är tämligen överens om att beslutanderätten bör ligga så nära den enskilda medlemmen som möjligt. Så sker också. Även om beslutet fattas i representantskapet i en storavdelning sker det en

beredning på sektionsnivå innan beslutet fattas, antingen det gäller nyinträde eller den årliga prövningen.

Är tiden mogen för att slopa kollektivanslutningen? Jag avstår från att svara på den frågan, eftersom jag inte vill föregripa partikongressens beslut. Det beslut som den fattar nästa höst får ge svaret på frågan. Något som vi emellertid har konstaterat under utredningsarbetet är att man på många håll tycker att det är en väl fungerande form som man gärna vill behålla. Sedan finns hela skalan därifrån till dem som är ytterligt kritiska. Summan av de åsikter som förs fram får väl fälla avgörandet på nästa års partikongress.

Nils Berndtson: Om du inte anser tiden mogen eller inte vill yttra dig om det, vill jag fråga hur du tolkar det förhållandet att stora avdelningar ändå bestämmer sig för att lämna kollektivanslutningen. Kan inte det vara ett tecken på att man omprövar formerna för samverkan?

Bo Toresson: Jag vill inte generalisera utifrån enskilda fall. Det som har hänt under den tid jag kan överblicka i min nuvarande position är att några Metallavdelningar i Östergötland har lämnat kollektivanslutningen.

Jag vill då först säga att när man går igenom saken noggrannare finner man att det faktiskt är ganska komplicerade omständigheter som har legat bakom – inte minst har det gällt ekonomiska överväganden.

Vidare har beslutet i ett par av dessa avdelningar kopplats till beslut om att bygga upp en egen socialdemokratisk arbetsplatsorganisation. Det är möjligt att det har varit klokt och riktigt i de fallen, men jag vill inte generalisera utifrån sådana händelser.

Sven-Erik Nordin: Under de år som vi har debatterat de här frågorna har vi bl. a. fått lyssna till det argumentet att kollektivanslutning är en enkel form för enskilda som är fackligt anslutna att samtidigt få närvarorätt, yttranderätt och rösträtt i den lokala socialdemokratiska organisationen. Det är ett argument som man kan tycka i och för sig har ett visst värde, men jag har noterat den försöksverksamhet som ni har drivit efter 1978 års kongress och vilka vägar man då prövar. Jag har ett tidningsurklipp ur tidningen Statsanställd där man berättar om en försöksverksamhet i Västerbotten. Det sägs att avdelning 5110 i Västerbotten, som omfattar hela länet, har prövat den formen att man inte är kollektivansluten till någon lokal arbetarekommun eller socialdemokratisk förening, utan man är ansluten till partidistriktet.

När man har slagit in på den vägen i sin försöksverksamhet innebär det då inte att det inte är den enskildes synpunkter man vill ha fram, utan blott och bart kollektivets? Hur stämmer det med den gamla linjen inom socialdemokratin?

Bo Toresson: Jag hoppas att Sven-Erik Nordin och andra har förståelse för att jag inte har detaljkunskaper om vart och ett av de försök som pågår, men jag skulle tro att den här diskussionen kan bli överflödig. Det måste nämligen

alltid vara så att anslutningen sker av en lokal organisation till en lokal socialdemokratisk organisation. Jag är inte riktigt säker på om det är så som det påstås i artikeln. Jag känner inte till någon paragraf i våra normalstadgar för partidistrikt som medger en sådan anslutning till partidistriktet, och jag känner inte heller till att partistyrelsen har medgivit dispens för en sådan anslutningsform.

Sven-Erik Nordin: Jag ställde den frågan mer ur principiell synpunkt. Skillnaden mellan den hittills tillämpade metoden och det här försöket är ju att inga enskilda medlemmar blir kollektivt anslutna, utan det är vägavdelningen som sådan. Det måste väl betyda – eller hur? – att det är kollektivet och inte enskilda människor som är aktuella för anslutningen och för inflytandet?

Bo Toresson: Vi kanske kan renodla diskussionen.

Vi vet att man vill ha en samverkan med partiorganisationen. Då har man i det här fallet valt att begära dispens under utredningstiden för att ansluta organisationen men icke dess medlemmar. Men den här anslutningsformen får icke något intresse förrän man inregistrerat ett antal individuella medlemmar. I det här fallet liksom i det andra fallet är det individen man utgår från, och det är från individen som inflytandet i partiorganisationen skall utgå. Det är en principiell hållning som vi måste ha och som gäller hela organisationslivet.

Olle Svensson: Debatten skall vi föra i utskottet. Nu skall vi ställa frågor.

Ove Eriksson: Av ditt svar på frågan hur man hanterar avgiften från de medlemmar som ställt sig utanför kollektivanslutningen framgår att man tydligen tar ut samma avgift av bägge kategorierna. Med tanke på den skattereduktion som har införts i år för avgifter till fackföreningar betyder det såvitt jag förstår att man får en skattereduktion på det belopp som motsvarar medlemsavgiften till det socialdemokratiska partiet. Tycker du det är en rättvis och bra anordning?

Du betonar mycket starkt att lagstiftning i riksdagen mot kollektivanslutning skulle stå i strid med föreningsrätten. Har du då ingen förståelse för de enskilda människornas rätt att själva bestämma över vilket parti de vill höra till utan att ens *någon* annan, obehörig människa får del av det beslutet? Du betonar starkt att det kanske i de flesta fall bara är en enda expeditionsperson som behöver få reda på vilka som inte vill vara med i partiet.

Bo Toresson: Jag sade när det gällde avgiften för dem som reserverar sig att det såvitt jag vet och kan dra mig till minnes nu existerar ett par olika former. Den ena är att avgiften stannar kvar i organisationen och används för fackligt arbete. Den andra är att man sänder tillbaka avgiften till medlemmen. Då kan icke den delen ligga till grund för något avdrag, för det blir ju en reduktion av avgiften.

Frågan om rätt till avdrag för fackföreningsavgifter tror jag ligger vid sidan av det område som jag är här för att svara på i dag.

Ove Eriksson: Betyder det att man, när man uppger vilken avgift som betalas, skiljer mellan dem som är kollektivanslutna och dem som reserverat sig?

Bo Toresson: Den frågan kan jag inte besvara.

Den andra frågan, som är av mer principiell karaktär, har jag inte besvarat ännu. Den gäller huvudfrågeställningen om kollektivanslutning eller ej.

Det normala förloppet har varit och är fortfarande att man i den lokala fackliga organisationen väcker frågan. Jag kan försäkra er att innan man fattar beslut om kollektivanslutning är den frågan föremål för en livlig diskussion i de lokala fackliga organisationerna. Man gör naturligtvis då en bedömning, om opinionen är sådan i den lokala organisationen att man kan anse det riktigt att använda kollektivanslutning som form för samarbete. I de fall man väljer kollektivanslutning grundas det beslutet på en bedömning, att det är mycket få som skulle ha något att invända mot den formen. Om det finns en betydande opposition, väljer man andra former.

Därför utgår jag från att där man fattar beslut om kollektivanslutning eller fattar beslut om att stå kvar som kollektivansluten är beslutet väl genomdiskuterat och väl förankrat i den fackliga organisationen. Vi har otaliga exempel, om jag ser bara över en tioårsperiod, på att avdelningar lokalt beslutar om att kollektivanslutningen skall upphöra, för att sedan åter inträda i partiet.

Jag anser inte att detta är ett ingrepp i den enskildes integritet, för det pågår en diskussion som leder fram till att detta är det bästa sättet att arrangera det praktiska samarbetet på orten.

Hans Nyhage: Du ansåg att reservationsrätten skulle vara en garanti för den enskildes personliga integritet. Då ställer jag frågan, hur den personliga integriteten skyddas av att det bara är *en* person som handlägger sådana frågor. Det blir ändå ganska många personer i hela landet.

Du sade att frågan om kollektivanslutning tas upp varje år. Det innebär väl att man också måste anmäla reservation varje år? Är det rimligt att en person går ut och går in måste anmäla reservation mot att tillhöra det socialdemokratiska partiet?

Du betonar nogsamt att facket inte kan utse personer i de socialdemokratiska styrelserna, men samtidigt betonade du att kollektivanslutning innebär ett inflytande i partiet. Då vill jag ställa frågan: på vilket sätt innebär själva kollektivanslutningen ett inflytande i partiet, och kan facket inte påverka det socialdemokratiska partiet *utan* kollektivanslutning?

Riksdagen har vid upprepade tillfällen – jag tror det är åtta gånger – rekommenderat att kollektivanslutningen skall upphöra. Anser du rent principiellt att en rekommendation av riksdagsmajoriteten, som återspeglar uppfattningen hos det svenska folkets majoritet, skall respekteras eller inte?

Bo Toresson: Först till frågan om integriteten när *en* person hanterar reservationsärenden: det är som regel en förtroendevald som åtnjuter stort förtroende i den lokala fackliga organisationen som sköter om dessa saker. Vi har inte funnit i något fall att en sådan person har missbrukat sin ställning. I den frågan liksom i många andra kinkiga frågor som dyker upp i såväl fackliga som andra organisationer måste man ha en förtröstan till den representativa demokratin. Vi väljer personer i ledningen, antingen det gäller politiska partier eller lokala fackliga organisationer, som vi vet kan hantera även känsliga frågor på ett seriöst sätt. Jag har inget skäl att tro att sådana här frågor inte skulle hanteras på ett fullständigt tillfredsställande sätt i de lokala organisationerna.

Det var bra att Hans Nyhage ställde frågan, om man varje år måste anmäla reservation. Det är en mycket vanlig missuppfattning i diskussionen. Den medlem som en gång har anmält reservation har gjort det för gott. Men jag kan tala om att det händer att personer som har anmält reservation så småningom återtar sina reservationer. Det faller på den enskilde medlemmen att bedöma, om han skall reservera sig under den tid då han är med i avdelningen eller om han vill ändra sitt ställningstagande.

Vad gäller inflytandet behöver det kanske inte särskilt understrykas att man i egenskap av kollektivansluten medlem kan utöva sitt inflytande och inta en ledande position i arbetarekommunen. Jag skulle snabbt kunna räkna upp ett tiotal orter där en förtroendeman i Metall också är kommunalråd och har blivit det i kraft av sin verksamhet inom det socialdemokratiska partiet. Vi har en liknande utveckling i Kommunalarbetareförbundet, som har stått för nytillskottet av kollektivt anslutna medlemmar under senare år. Där har man utövat ett starkt inflytande lokalt som har lett till att många fackligt aktiva bekläder framträdande poster i det lokala politiska livet och kanske t. o. m. i det här huset.

Jag tror att jag har redan i mitt första inlägg svarat på frågan om hur vi ser på riksdagens beslut, så jag behöver inte utveckla det ytterligare. Möjligen vill jag göra det tillägget, att jag ser de tre borgerliga partiernas agerande i den här frågan lika mycket som en politisk aktion – riktad mot det socialdemokratiska partiet och det samarbete vi har med fackföreningsrörelsen – som jag ser det såsom ett handlande i en principfråga. Det ändrar inte mitt principiella uttalande från det första inlägget men kan möjligen förstärka min grundåskådning.

Anita Modin: Vi hörde om den fackliga avdelningen i Östergötland som har beslutat att inte vara kollektivansluten längre. Hurdant är läget totalt sett? Är det bara så att man begär utträde, eller är det några som kommer till som kollektivanslutna avdelningar över landet?

Bo Toresson: Det är en svår fråga att besvara direkt. Vi har ännu inte sammanställt uppgifterna om det totala antalet medlemmar för 1982. Vi vet att ett antal avdelningar – Metall i Östergötland och en avdelning i

Livsmedelsarbetareförbundet – har lämnat kollektivanslutningen, men sedan har det tillkommit ett antal avdelningar. Jag vågar inte på rak arm svara på om det blev ett plus eller ett minus för 1982, men det har antytts i massmediadiskussionen att det skulle vara något av ett ras för kollektivanslutningen. Det framgår av medlemsredovisningen att så icke är fallet.

Karin Ahrland: Vi har hört att en tredjedel av medlemmarna i det socialdemokratiska partiet inte är kollektivanslutna utan har gått till partiet och bett att få bli medlemmar. Vad händer med medlemskapet om en sådan medlem tillhör en fackförening som plötsligt bestämmer sig för att kollektivansluta sina medlemmar?

Har ni någon som helst uppfattning om hur vanligt det är att man använder sig av reservationsrätten? Jag begär inte exakta siffror men en uppfattning om hur vanligt eller ovanligt det är.

Hur går det till när en individuellt ansluten medlem i socialdemokratiska partiet vill lämna partiet?

En rent historisk fråga: när började kollektivanslutningen?

Elisabeth Fleetwood: Du sade i början att trakasserier mot sådana som reserverar sig bara förekommer i ytterst enstaka fall. Är du personligen helt övertygad om att det bara är i ytterst enstaka fall?

Tror du det finns någon risk för att sådana som skulle vilja lämna en reservation inte gör det av rädsla för trakasserier?

Sven-Erik Nordin: Bo Toresson lämnade en upplysning, att den som en gång har reserverat sig inte behöver göra det i fortsättningen. Det ligger då kvar på fackföreningsexpeditionen ett dokument från år till år som gör detta klart.

Vad händer om den personen byter arbetsplats? Följer det då med en lapp som gör klart för den mottagande nya avdelningen att vederbörande är en kronisk reservant?

Olle Svensson: Konstitutionsutskottet är förhindrat att sammanträda efter kl. 15. Därför kan Bo Toresson inte få mer än två minuter på sig för att svara.

Bo Toresson: Karin Ahrland frågade vad som händer om en medlem som är individuellt ansluten och tillhör en fackförbundsavdelning plötsligt blir kollektivt ansluten. Sannolikt stryker man det enskilda medlemskapet, eftersom vederbörande blir kollektivt ansluten. Men vi har fall där medlemmar begärt att få behålla sitt enskilda medlemskap i den förening de tillhör och att de därför reserverar sig mot kollektivanslutningen. Då bibehåller man sitt medlemskap i den organisation som man ursprungligen tillhört. Detta exempel visar att det inte bara är av politiska skäl man reserverar sig, utan det kan vara exempelvis av geografiska skäl.

Hur ofta det händer att någon reserverar sig har vi inga statistiska uppgifter om, men det är en ganska liten andel. Det förekommer lokala variationer som kan vara ganska kraftiga.

Jag undrar om jag uppfattade den tredje frågan rätt: hur går det till att lämna det socialdemokratiska partiet?

Karin Ahrland: Det finns exempel på att man varit tvungen att bli folkpartist först.

Bo Toresson: Man kan lämna partiet antingen därför att man begär utträde eller på grund av bristande betalning. Jag känner bara till ett fall där någon har provocerat fram en uteslutning och det gäller det fall Karin Ahrland nämner.

När började kollektivanslutningen? Om jag inte missminner mig fattade LO-kongressen 1899 ett beslut om obligatorisk anslutning. Detta beslut upphävdes 1903 och gjordes om till en rekommendation till de lokala organisationerna.

Elisabeth Fleetwood frågade om trakasserier. Jag känner inte till något exempel, men skulle vi märka att en medlem blir trakasserad, har vi den uppfattningen att det skall beivras. En medlem får icke trakasseras av detta skäl.

Hur går det med reservationsrätten om man byter arbete? Det kan inträffa olika saker. Byter man arbete inom samma avdelnings område, händer ingenting. Byter man bransch eller bostadsort, blir det helt och hållet beroende på hur det är på den nya arbetsplatsen. Flyttar man från ett område med en lokalt ansluten Metallavdelning till ett område där det icke förekommer kollektivanslutning, upphör medlemskapet.

Olle Svensson: Jag tackar partisekreteraren för att han svarat på våra frågor.

Bilaga 2
Lagförslag till reservation 1

1 Förslag till
Lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs i fråga om regeringsformen

dels att 5 kap. 5 och 7 §§ skall upphöra att gälla,
dels att 1 kap. 3 och 5 §§, 5 kap. 2–4 och 6 §§ skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 kap.	
3 §	
Regeringsformen, *successionsordningen* och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.	Regeringsformen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlagar.
5 §	
Konungen eller drottning, som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron, är rikets statschef. *Vad i denna regeringsform är stadgat om konungen skall, om drottningen är statschef, gälla henne.*	*Riksdagens talman* är rikets statschef.
5 kap.	
2 §	
Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare *och har fyllt tjugofem år.* Han får icke samtidigt vara statsråd *eller utöva uppdrag såsom talman eller riksdagsledamot.* Statschefen skall samråda med statsministern, innan han reser utrikes.	Som statschef får endast den tjänstgöra som är svensk medborgare. *Hon eller* han får icke samtidigt vara statsråd. Statschefen skall samråda med statsministern, innan *hon eller* han reser utrikes.
3 §	
Är *konungen* av sjukdom, utrikes resa eller annan orsak hindrad att fullgöra sina uppgifter, inträder *enligt gällande tronföljd medlem av konungahuset, som ej är hindrad,* för att såsom *tillfällig riksföreståndare* fullgöra statschefens uppgifter.	Är *riksdagens talman* av sjukdom, utrikes resa eller annan orsak hindrad att fullgöra sina uppgifter *som statschef,* inträder *den av riksdagens vice talmän, som är närmast i rang och ej är förhindrad,* för att såsom *tillförordnad statschef* fullgöra statschefens uppgifter.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
5 kap.	
4 §	
Utslocknar konungahuset, utser riksdagen en riksföreståndare att fullgöra statschefens uppgifter tills vidare. Riksdagen utser samtidigt en vice riksföreståndare.	*Avlider riksdagens talman fullgöres statschefsfunktionen av den av riksdagens vice talmän som är närmast i rang och ej är förhindrad, till dess nyval av talman företagits.*
Detsamma gäller, om konungen dör eller avgår och tronföljaren ännu ej har fyllt tjugofem år.	
5 §	
Har konungen under sex månader utan avbrott varit förhindrad att fullgöra sina uppgifter eller underlåtit att fullgöra dem skall regeringen anmäla det till riksdagen. Riksdagen bestämmer om konungen skall anses ha avgått.	
6 §	
Riksdagen kan utse någon att efter regeringens förordnande tjänstgöra som tillfällig riksföreståndare när ingen med behörighet enligt 3 och 4 §§ kan tjänstgöra.	*Om riksdagens talman och vice talmän är förhindrade att tjänstgöra skall, så länge hindret består, som tillförordnad statschef tjänstgöra den av riksdagens ledamöter som längst tid har varit ledamot av riksdagen.*
Talmannen, eller, vid förfall för honom, vice talman tjänstgör efter regeringens förordnande som tillfällig riksföreståndare, när ingen annan behörig kan tjänstgöra.	
7 §	
Konungen kan ej åtalas för sina gärningar. Riksföreståndare kan ej åtalas för sina gärningar som statschef.	

Ändringarna i regeringsformen träder i kraft den 1 januari 1986.

2 Förslag till
Lag om upphävande av successionsordningen

Härigenom föreskrivs att successionsordningen skall upphöra att gälla vid utgången av år 1985.
